

XXII YAZI

"Ədalet nədir?" deyə soruşan bir insana cavab vermek çox çətin olur bəzən. Çünkü ədalətin olmadığı cəmiyyətlərdə onu tərif etmək, reseptini söyləmək de asan deyil. Yaradılışın tərəzisidir ədalet. Haqsızlığa uğradıqda ən çox ehtiyac duyduğumuz odur, hamımızın axtdığı, yoxluğunu hiss etdiyi vəziyyətdir. Bəzən bərabər olmaqdır ədalet, bəzən bərabərsizliyə razı olmaqdır, tarazlıqdır, doğru hərəkət etməkdir. Hər kəsə ve hər şeyə layiq olduğu kimi davranışmadır əslində ədalet.

Həyatımızın her hansı bir anında biz də ədalət korluğu çəkmişik. İstisnasız olaraq bütün canlılar məruz qalır bu vəziyyətə. Təmel ədalətin olmadığı bir cəmiyyətdə yaşayan da olub, mülki ədalətsizliklə qarşılaşan da, bərabərəşdirən ədalətin həsrətində olan da, sosial ədalətə həsrət qalan da, ilahi ədaləti gözləyən de.

İnsanlar ne zaman ki, cəmiyyət olaraq formalaşıblar, ele o zamandan heyatlarında olub ədalət, yaxud da ədalətsizlik. Bir qismən insan onun arxasında qaçıb, varlığını qəbul etdirməye, hökmənlığını tanıtmağa çalışıb, başqa bir qismən insan yoxluğu ilə barışib, ümidiñi üzüb, sonuncu qismən isə onu görəmdən gəlib, cəmiyyətdən uzaqlaşdırımaşa, səsinə böğməga çalışıb.

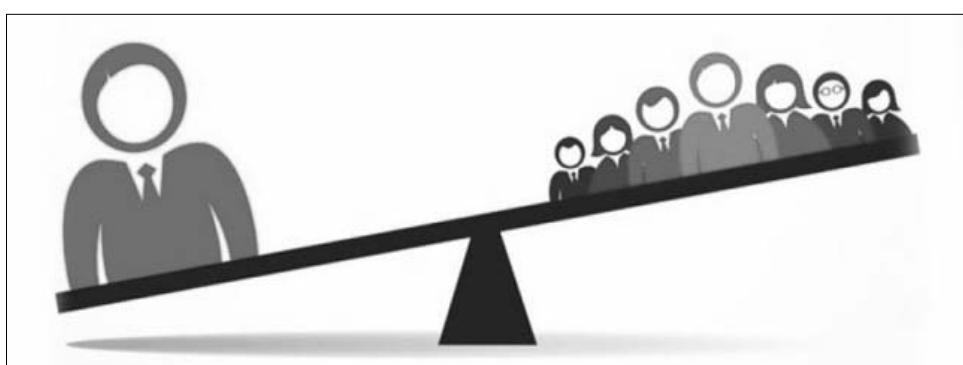
Hər üç qismən ayrı-ayrılıqla istədiyini alıb ədalət anlayışından, fərqli dövrlərdə, fərqli cəmiyyətlərdə. Bəzən ədaləti tutub bərqərar edə bilib insanlar, bəzən topal da olsa gedəcəyi yere gec-tez vardığını görüb, bəzən də onun kor olduğunu qəbul ediblər. Amma danılmaz fakt var ki, onu birdəfəlik öldürmək, boğub atmaq əbədiyyən mümkün olmayıb, olmayacaq. Ən qaranlıq quyularda belə bir iynə ulduzu qədər işiqdır ədalet, ən çəresiz veziyətlərdə saman çöpü qədər ümidiir ədalet.

Bəlkə də tarixin heç bir dövründə başqa heç bir ictimai dəyər onun qədər acqözlülükə gözlənilməyib, bəlkə heç bir hökm onun qədər

İtirdiyimiz xüsusiyyətlər:

ədalət

arzulanmayıb, bəlkə də heç bir dövrde onun qədər heç nə narahat etməyib insanları. Əslində bütün insanlar onun varlığına inanır, amma passiv və ya aktiv olaraq cəbhələrə bölünür. Əslərdir yazıcıcların, filosofların marağını çəkən mövzudur ədalet, haqqında nə qədər yazılısa da heç vaxt yekununa varılmayan mövzudur.

Ədalət əslində insan cəmiyyətində ən ideal dəyər ölçüsüdür deyə bilərik. Əger bir cəmiyyətdə o hökməndə o cəmiyyətdə insanlar da rahat və qayğısız olur. Çünkü o həminin haqqını müdafiə edir, kimsəyə güzəş, kimsəyə imtiyaz vermir. Onun hegemon olduğunu cəmiyyətlərdə kimsə kimsənin haqqını yemir, kimsə başqasına zərər vermir, kimsə haqqı olmayana haqq iddia ələmir. Ədalət, əxlaqi dəyərlər arasında ən dəyərli olanıdır. Çünkü onun yoxluğu bütün cəmiyyətin süqutu deməkdir.

Ədalət hüququn, haqqın, cəmiyyətin, insanlığın qayəsidir. O ictimai etibarlılığının təməl daşıdır. Əger bir cəmiyyətdə onun yoxluğunu hiss edilirsə o cəmiyyətdə insanlar xoşbəxt ola bilməz, kimsə özünü güvəndə, təhlükəsiz hiss etməz. Ədalət çəki daşlarının bərabərliyidir, əger biri digərindən ağır gələrsə o tərəziye inam olmaz. Ədaletin de gözəllik anlayışı kimi nisbi olduğunu düşünənlər var, çünkü birinə görə ədaləti olan bölgü başqasına görə haqq yeməkdir, haqqına girməkdir. "Elin gözü tərəzidir" misali da ədalət anlayışı ilə qardaşdır əslində.

Deyirlər ədalət cəmiyyətin oksigenidir, o olmadan cəmiyyət nəfəs ala və inkişaf edə bilməz. Demokratianın təməl daşı da, sülhün xəmisi də ədalətdir. Inkişaf ədalət üzərində

ucalır, əger bir cəmiyyətdə inkişafdan söhbət gedirsə təməlindəki ədalət faizinə baxaraq anlamadıq olar ki, o cəmiyyət ya möhkəmdir, ya da ilk zəlzələdə uçmağa hazır təməlsiz binamdir.

Yazdıqca düşünürəm, ən son nə zaman görmüşəm ədaləti? Harada, hansı vəziyyətdə şahidi olmuşam varlığına? Elə vəziyyətlərin, ele hadisələrin şahidi olursan ki bəzən, ədalətin olmadığına şübhə etmirsən. Bu hadisələrin şahidi olduqca nitqim tutulur, dilim dönmür, 20 ildən çox müddətdir yanan əlim quruyur. Bəzən şahidi olduğum ədalətsizlik məni usandırır, o vəziyyətləri təsvir edəndə çətinlik çəkirmə sözləri secməyə, kəlməleri yazıya düzənməyə. Boğularaq, boğazım düyünlənərək, qəhrəmdən udquna-udquna yazıram bəzi yazıları. Divarları, tavarı, döşəməsi qan olan dünən dözülməz hadisələrinə, əyilən ədalət tərəzisine şahid olduqca, sinire bilmədiyim, uşa biləmədiyim gerçəkliliklərini qəbul edə bilməkçə havalanıram sanki. Belə hallarda ədalətin varlığına kim inandıra bilər məni?

Bəzən yazılarınıñ bağırdığını, qışkırdığını hiss edirəm, çünkü elə vəziyyətlər, elə situasiyalar var ki, onu bağıraraq eşitdirmək istəyirən, yazaraq yox. Ədaləti qapı-qapı, küçə-küçə gəzmək keçir içimdən, bəzən gördüklerimin, eşitdiklərimin yüksü çiyimi əzir, yazaqcaqlarının bütün ağrısını, acısını, öldürülen uşaqların əzabını, valideynlərinin çəresizliyini ifadə edə bilmədiyə, sözər aciz qalanda, kəlmələr çəresiz olanda mən də çəresiz qalıram. Kim inanar belə olanda ədalətə? İtmış, yox olmuş, unudulmuş hesab etməzmi onu?

Hardasa zibil qutusuna atılan körpənin olduğunu, hansıa ölkənin qaranlıq zırzəmisin-

de istismar edilən uşağın çəresizliyini, hansı cəhənnəmdəsə təcavüzə uğrayan uşağın olduğunu düşündükə gözlərimdən od çıxır. Belə vəziyyətlərdə axtar ədaləti, tapa bilsən qəhrəmansan. İçində uşaqların-ən məsumuların, ən təmizlərin, ən günahsızların yaşadığı dünəyimizi nə hala, nə vəziyyətə gətirib çıxardı insanlar.

Hər gün 200 milyon uşağın ac olduğunu, 300 min uşaq əsgərin döyüşə göndərildiyini, hər gün 10 min uşağın aclarından xəstəlikdən, səfələtdən ölüyüñü, 200 minden çox uşağın zırzəmilərdə ağır işlərdə işledildiyini bili-bile ədalətin var olduğunu iddia etmək necə də gülündür, elə deyil? Bunları bilərək normal həyata davam etmək çətindir. Öz övladını öpüb bağırına basıldıqça hardasa kimsəsiz bir uşağın gözlərini yola dikdiyini düşünürən, öz balanı yedirsənde hardasa bir körpənin aclarından aqladığını hiss edirən. Mənen çökürsən, sustulırsan, ədalətsiz dünəyanın ədalətini axtarmaq o qədər lüzumsuz görünür ki belə anlarda.

İnsanlar üçün dünya getdikcə cəhənnəmə çevrilir, mühəribələr, xaos, qarşılurma, epidemiyalar, ehhh, daha nələr... Özü, öz eli ilə evini başına yixır insan. Özü oturduğu budağı kəsir. Nəinkin sosial, mülki ədalətsizlik, təməl ədalət anlayışı - yaşamaq, yemək, geyinmək kimi haqları da əlindən alınıb bəzi insanların. Ümid qalib ilahi ədalətə, dini kitablarda qiyamət günləri haqqında danışılır, əlamətləri yazılır - mənəcə yaxınlaşırıq o günə. Yeni bir Nuh

tufanı qaçınılmaz olacaq bu gedişlə. Uşaqların zorlandığı, təcavüz edildiyi, oğurlandığı, istismar edildiyi, qul kimi işlədildiyi, günahsız insanların mühəribələrdə, soyqırımlarda qətl edildiyi - ədalətin qovulub çıxarıldığı bir dünya Tanrıının nəyinə lazımdır ki? Siz olsanız bağıınızda ağaçın hansı budağını kəsərsiniz? Qurumış olan budağı təbii ki.

Mühəribələrdə öldürülən günahsız insanların, işgəncə verilən məsumların ahı hakk olub dünəyanın divarlarına, hərdən eşidirəm men. Mühəribə qan deməkdir, ölüm deməkdir, ağı deməkdir, bayati deməkdir. Mühəribələrin təməlində də ədalətsizlik, bərabərsizlik dayanır. Dünya ilə ədalət artıq tərs mütənasibdir. Kimə lazımdır ki bu cür dünya? Qan oxuyan, ölüm iylnən.

Dünyəvi ədalətdən danişırlar bəzən, qəhəqə ilə gülmək keçir içimdən. Qul kimi alinan, satılan, istismar, təcavüz edilən körpə

Lale Mehrali